

شیعیان امامی در
جنگ‌های آغازین صلیبی
با تأکید بر شمال شام

www.ketab.ir

دکتر مهدی محمدی

عضو هیئت علمی گروه تاریخ اسلام دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)

شیعیان امامی در جنگ‌های آغازین صلیبی با تأکید بر شمال شام

نویسندگان: مهدی محمدی

ویراستار: حامد عبداللهی سفیدان

ناشر: دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)

چاپ: اول ۱۴۰۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۹۷۶-۸

قیمت: ۶۰۰۰۰ ریال

سرشناسه: محمدی، مهدی، ۱۳۶۸ فروردین-عنوان و نام پدیدآور: شیعیان امامی در جنگ‌های آغازین صلیبی با تأکید بر شمال شام/مهدی محمدی. مشخصات نشر: تهران: دانشگاه بین‌المللی اهل بیت (ع)، ۱۴۰۰. مشخصات ظاهری: ۲۱۱ ص. شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۹۷۶-۸؛ ۶۰۰۰۰ ریال
۶ وضعیت فهرست نویسی: فیپا یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس. موضوع: شیعیان -- سوره
-- تاریخ History -- Syria -- Shiites جنگ‌های صلیبی -- تاریخ Crusades موضوع: سوره
-- تاریخ History -- Syria رده بندی کنگره: BP۲۳۹ رده بندی دیویی: ۲۹۷/۵۳ شماره کتابشناسی:
ملی: ۸۷۲۹۸۸۶ اطلاعات رکود کتابشناسی: فیپا

فهرست

۷	مقدمه
۱۰	حدود و نقاط تمرکز پژوهش
۱۱	اهمیت و ضرورت
۱۴	پیشینه تحقیق
۲۱	روش و طرح تحقیق
۲۳	نقد منابع
۵۲	فصل نخست: جغرافیای شمال شام و سواحل
۲۸	موقعیت شام
۳۱	جغرافیای طبیعی شام
۳۷	جغرافیای تاریخی شام
۴۰	تقسیم‌بندی شام
۴۲	مناطق شمالی
۷۵	فصل دوم: تشیع در شام
۶۱	تشیع در حلب
۶۴	خاندان‌های شیعه حلب
۶۹	قدرت گرفتن تشیع در زمان حمدانیان
۷۱	تشیع حلب، دوری از درگیری مذهبی

فصل سوم: زمینه‌های سیاسی و اجتماعی: مصیبت فراگیر

- ۷۳
۷۷ زمینه‌های سیاسی، تشتت قدرت در شام
۸۳ اوضاع شمال شام قبل از ورود صلیبیان
۸۶ درگیری‌های مسلمانان با یکدیگر پس از ورود صلیبیان
۹۱ درگیری‌های مسلمانان با صلیبیان
۹۶ زمینه‌های اجتماعی
۹۹ قحطی و بیماری در شمال شام

فصل چهارم: کشتن‌گران اجتماعی

- ۱۰۷
۱۰۹ تجار
۱۱۰ تجارت شام پیش از استیلای سلجوقیان
۱۱۶ ثبات و آشفتگی دوره امرای سلجوقی
۱۱۹ صلیبیان و تجارت در شام
۱۲۷ اختلال در تجارت در سال‌های ۴۹۰-۵۲۱ ه.ق.
۱۳۹ مالیات مکوس
۱۴۴ احداث
۱۴۷ شکل‌گیری احداث در شام
۱۵۶ رؤسای احداث
۱۶۸ قضات
۱۷۶ قاضیان شیعه حلب علیه صلیبیان
۱۹۰ روابط شیعیان با دولت زنگی
۱۹۸ خاتمه
۲۰۰ کتاب‌شناسی

مقدمه

در تصور ایرانیان، شام منطقه‌ای سنی‌نشین بود که در کارنامه تاریخی خود عداوت با اهل بیت سابقه‌ای طولانی در آن دارد. این تعمیم مشخصاً با واقعیت تاریخی در تضاد است؛ اما تصور کاروان اسیران کربلا به سمت شام و عدم آگاهی از تحولات این منطقه سبب شده تا شام از حافظه تاریخی شیعیان ایران دور باشد و تنها به قرآنی چون علمای جمل‌حامل و شیعیان کنونی لبنان بخش‌های محدودی از آن شیعه قلمداد شوند. بر اساس این اشتباه شیعیان در جنگ‌های صلیبی نقشی نداشتند. حکومت‌های سنی مقتدر رومیان، ایوبیان و ممالیک، بر این تصور غلط صحه می‌گذارند. تا جایی که در تصور جهان عرب نیز شیعیان در جنگ‌های صلیبی حضور نداشتند و حتی در موارد متعصبانه، به عنوان مخالفان به جهان اسلام تلقی می‌شوند؛ اما بر اساس اسناد تاریخی از اواخر قرن سوم و مشخصاً از قرن چهارم هجری تا اواخر جنگ‌های صلیبی، شام جمعیت غالب شیعی داشت. قرائن این امر در نوشته‌های مقدسی در احسن التقاسیم در قرن چهارم، سفرنامه ناصر خسرو در قرن پنجم، سفرنامه ابن جبیر در قرن ششم و مطالب یاقوت در معجم البلدان تأیید می‌شود؛ از این رو جمعیت غالب شیعی شام به طور طبیعی درگیر جنگ‌های صلیبی بودند و اگر در منابع از تلفات مسلمانان در برابر صلیبیان مثلاً در بیت المقدس یا معره نعمان یاد می‌شود؛ شیعیان بخش قابل توجهی از این تلفات هستند. اگرین اهل سنت و نزاریان برخوردی وجود داشت و در مواقعی این فرقه جانب صلیبیان را گرفتند و یا افرادی از فرماندهان مسلمان یا علما را ترور کردند، امامیه نیز از این

لطمات مصون نماند. پس در یک نگاه کلان به وضعیت دینی شام مشخص است که شیعیان امامیه در صفحات مختلف جغرافیای شام تا مصر درگیر جنگ‌های صلیبی بودند؛ اما از نظر تمرکز جمعیتی و تهدیدات در شمال شام و سواحل بیش از سایر نقاط آسیب دیدند. در طرابلس حکومت بنی عمار تنها حکومت امامیه تمام جنگ‌های صلیبی بود و البته تنها شیعیان امامی که گزارش صریح تاریخی از آنها در دست است. این حکومت در سال ۵۵۲ ه.ق. توسط صلیبیان ساقط شد؛ اما شیعیان امامیه تا سال‌ها بعد درگیر جنگ‌های صلیبی بود؛ اما در قسمتی از تاریخ که گزارش‌ها کمتر به آن پرداخته‌اند.

حلب یکی از تأثیرگذارترین شهرهای شام و محور شهرهای شمال شام بود؛ از این رو در ادوار حمدانیان، مرداسیان و غلبیان به عنوان پایتخت حکومت‌های امامی مذهب انتخاب شد. همین امر باعث تثبیت و تقویت تشیع در آن شد. موقعیت این شهر سبب شد تا از ابتدا تا انتهای جنگ‌های صلیبی درگیر مخاصمات با شوالیه‌های اروپایی باشد. در ابتدای جنگ‌های صلیبی، همسایگی آن با دو کنت نشین‌رها و انطاکیه بیش از نواحی جنوبی، شهر را با خطر صلیبیان مواجه کرد. بی‌عرضگی جانشینان تنش در آنجا و مخاصمات تمام‌نشدنی حکومت‌های کوچک منطقه با یکدیگر امکان دفع آسیب از شهر را به حداقل رساند؛ از این رو شیعیان حلب تا تشکیل قدرت باثبات زنگی، لطمات متعددی از کشتار، غارت، قحطی و بیماری‌های فراگیر را متحمل شدند. بدین ترتیب، برای دفع این مصیبت فراگیر اکثریت شیعیان امامی به واکنش‌هایی دست زدند. این واکنش‌ها ابعاد مختلفی داشت که این ابعاد به شدت با یکدیگر تنیده بودند؛ اما نقطه اتصال

همه آنها امنیت بود. رهبری گروه‌های سنی و شیعه در حلب را قضات برعهده داشتند و با توجه به سابقه و نفوذ خاندان بنی خشاب در حلب، رهبری قضات را معمولاً بنی خشاب برعهده داشتند. تلاش‌های این قضات برای برقراری امنیت، مطلوب شیعیان و سنیان در حلب بود؛ ازاین‌رو باعث انسجام فریقین در کنش در این برهه از تاریخ شد. مقابله آنها با هر عاملی که باعث تهدید حلب بود، مصادیق این انسجام را شکل می‌دهد. از مقابله با باطنیه حلب تا رویارویی با دبیس امامی مذهب و مشخصاً مقابله با صلیبیان. ثبات سیاسی مهم‌ترین عامل برقراری امنیت بود؛ ازاین‌رو فعالیت سیاسی وجه مهم فعالیت‌های شیعیان و قضات را در این دوره شکل می‌دهد. در این فعالیت‌ها نیز همکاری با دول و خلافت سنی مشخصه‌ای بارز است. دیگری نیازهای جامعه به‌طور خاص در معیشت و تجارت امری بود که قضات و علما در گام بعد به دنبال آن بودند تا لطومات ناشی از قطع شدن راه‌های تجاری، غارت محمولات، قحطی‌ها و بیماری‌ها را کاهش دهند. کاهش مالیات‌ها و بخشودن مکوس مشخصه فعالیت ابعاد اقتصادی و اجتماعی قضات است. در کنار این قضات، کنشگران اجتماعی دیگری به نام احداث حضور داشتند. احداث جمعیتی از فقیان بودند که با توجه به توان نظامی خود توانستند برخی حاکمان حلب را به چالش بکشند؛ اما هرگاه که فعالیت سیاسی و نظامی با محوریت قضات صورت گرفت، هیچ گزارش یا ردی از رویارویی میان آنها در دست نیست؛ ازاین‌رو همکاری کامل میان آنها استنتاج می‌شود. در کنار آن، جنگ‌های احداث با صلیبیان در زمان رهبری قضات قرینه‌ای بر همکاری میان آنها است.